

De wegen naar het ontwikkelen van goed onderzoek in het hbo

Een reactie op het artikel van Piet Verschuren

*Joan van Aken**

Piet Verschuren heeft een belangwekkend en kritisch betoog geschreven over de inzet van onderzoek bij het hbo (Verschuren, 2011). Zoals uit het onderstaande zal blijken, ben ik het in grote lijnen eens met zijn conclusies en aanbevelingen, met name met zijn aanbevelingen met betrekking tot broodnodige aandacht voor methodologie. Niettemin wil ik ook een paar kanttekeningen maken bij zijn betoog. Waar zijn toon kritisch is, ben ik wat minder bezorgd. De universiteiten hebben vele eeuwen nodig gehad om hun onderzoek enigszins op orde te krijgen, maar ik ben er zeker van dat het Nederlandse hbo daar aanzienlijk korter over zal doen. Om dat te bereiken is een voortdurend debat nodig en daartoe levert het artikel van Verschuren, mede door de reacties die het uitlokt, een zeer belangrijke bijdrage.

Anders dan Verschuren ben ik van mening dat onduidelijkheid over de doelstellingen voor het inzetten van onderzoek in het hbo niet het hoofdprobleem is. Er is duidelijk gekozen voor praktijkgericht onderzoek. Men zal bij het hbo-onderzoek geen onderzoek vinden dat slechts is gericht op het ontwikkelen van kennis ter wille van de kennis, als bijvoorbeeld bij astrofysisch onderzoek, noch onderzoek gericht op kennis ter wille van haar culturele waarde, als bijvoorbeeld bij onderzoek in de humaniora. Het gaat bij het hbo-onderzoek om kennis ter ondersteuning van de beroepspraktijk en dat past uitstekend bij de missie van het hbo.

Praktijkgericht onderzoek is echter breder dan Verschuren meent. Men kan ten aanzien van dergelijk onderzoek onderscheid maken tussen het werken in de praktijkstroom en het werken in de kennisstroom (Andriessen, 2011). Het eerste soort onderzoek is gericht op het ontwikkelen van specifieke kennis ten behoeve van het oplossen van specifieke praktijkproblemen, terwijl het tweede soort onderzoek is gericht op het ontwikkelen van generieke kennis ten behoeve van het oplossen van een bepaald type praktijkprobleem (die bij toepassing dan weer door de professional moet worden vertaald naar specifieke kennis). Die generieke kennis wordt in het algemeen ontwikkeld via generalisatie in de kennisstroom op basis van het oplossen van een serie vergelijkbare praktijkproblemen in de praktijkstroom. Verschuren beperkt praktijkonderzoek (op bladzijde 133 van zijn artikel) tot het werken in de praktijkstroom en reserveert het werken in de kennisstroom voor universitair onderzoek. Niettemin lijkt in zijn figuur 1 de kennisstroom toch ruimte in het hbo-onderzoek te krijgen en wel in veld IVd. Naar mijn

* Prof. dr. ir. J.E. van Aken is verbonden aan de Technische Universiteit Eindhoven.

mening dient het onderzoek in het hbo zowel plaats te vinden in de praktijkstroom als in de kennisstroom, maar zullen in de kennisstroom lectoren, promovendi en docenten een veel grotere rol spelen dan de studenten, die voornamelijk in de praktijkstroom zullen opereren. Het *ontwikkelen* van de beroepspraktijk is een kernelement in de missie van het hbo en dat betekent juist ook werken in de kennisstroom.

Verschuren gaat ervan uit dat het doel van het inzetten van onderzoek bij het hbo het ontwikkelen van de onderzoekscompetenties van de student is. Ik ben onvoldoende ingevoerd in het debat binnen het hbo over onderzoek om op bronnen gefundeerd te kunnen stellen dat het anders is, maar uit al mijn contacten hierover heb ik steeds begrepen dat het doel veel breder is: het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs én van de beroepspraktijk, door het ontwikkelen van de competenties van docenten en studenten, en door het ontwikkelen van beroepsgerichte generieke kennis. Ten aanzien van docenten betreft dit onder meer het kritisch leren omgaan met kennis en het begrijpen van het ontwikkelen, delen en toepassen van kennis op grond van eigen ervaring in onderzoek. De hierdoor ontwikkelde inzichten en competenties zullen dan een belangrijke rol spelen bij hun onderwijs. Ten aanzien van de studenten is het doel van onderzoek het aanleren van *evidence-based practice*, methodologische reflectie en innovatie (HBO-raad, 2009, geciteerd door Verschuren), hetgeen ruimer is dan het aanleren van onderzoekscompetenties.

Wat ik geheel met Verschuren eens ben, is dat in het debat over onderzoek in het hbo te weinig wordt gezegd over de wegen die belopen moeten worden om de gestelde doelen te bereiken. Met hem denk ik dat de complexiteit van praktijkgericht onderzoek (vooral in de sociale wereld) zwaar wordt onderschat en dat wordt gedacht dat iedere materie-docent direct in staat moet zijn om dit soort onderzoek te doen of te begeleiden. Enerzijds kan hier spelen dat dit type onderzoek vaak kwalitatief en naturalistisch van aard is, zonder gebruikmaking van complexe mathematische technieken, waardoor het eenvoudig lijkt. Maar het definiëren van een goede probleemstelling, het ontwerpen van een goede aanpak, het bewaken van de kwaliteit van gegevensverzameling, van analyse en van het ontwerpen van oplossingen voor praktijkproblemen en van de invoeringsstrategieën daarvoor, is verre van eenvoudig. Anderzijds kan de gedachte zijn dat veel docenten een wetenschappelijke opleiding hebben gehad en dus in staat moeten zijn om onderzoek te doen. Helaas zullen maar weinig docenten in hun opleiding praktijkgericht en dus oplossingsgericht onderzoek hebben geleerd. Met uitzondering van de technische wetenschappen en de geneeskunde worden in universiteiten vooral de competenties voor verklarend onderzoek aangeleerd en niet die voor het veel complexere oplossingsgerichte onderzoek. Het beschrijven en diagnosticeren van praktijkproblemen kan vaak wel gebeuren met de methoden van verklarend onderzoek, maar het ontwerpen van oplossingen en het doorvoeren daarvan vereist heel andere methoden (zie bijvoorbeeld Van Aken, Berends & Van der Bij (2007) voor de methodologie van het werken in de praktijkstroom en Van

Aken & Andriessen (2011) voor de methodologie van het werken in de kennisstroom).

Daarom steun ik van harte de aanbevelingen van Verschuren om veel aandacht te geven aan het ontwikkelen van de methodologische competenties van alle stafleden in het hbo die betrokken zijn of zullen worden bij onderzoek. Dat betekent scholingsprogramma's, werk- en studiegroepen of liever nog *communities of practice* voor docenten, die daarvoor voldoende tijd ter beschikking krijgen en tevens (materieel of immaterieel) worden beloond voor het ontwikkelen van onderzoekscompetenties en het doen van onderzoek. Daarbij moeten de lectoraten een belangrijke rol spelen, ook al om de verwevenheid van onderzoek en onderwijs te bevorderen. Ook het idee van Verschuren om bij iedere hbo-instelling een lectoraat methodologie in te stellen verdient alle steun, al zal het niet eenvoudig zijn om goede methodologen voor praktijkgericht onderzoek te vinden omdat universiteiten deze niet opleiden.

Het betoog van Verschuren is een interessante en kritische bijdrage aan het debat over het onderzoek in het hbo. Ik hoop dat zijn bijdrage zal leiden tot meer aandacht en middelen voor het ontwikkelen van effectieve wegen om de gestelde doelen te realiseren. Het hbo is voor Nederland te belangrijk om zijn onderzoek de weg te laten kwijtraken.

Referenties

- Aken, J.E. van, Berends, J.J. & Bij, J.D. van der (2007). *Problem Solving in Organizations: A Methodological Handbook for Business Students*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aken, J.E. van & Andriessen, D. (red.) (2011). *Ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek: wetenschap met effect*. Den Haag: Boom Lemma.
- Andriessen, D. (2011). Kennisstroom en praktijkstroom. In J.E. van Aken & D. Andriessen (red.), *Ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek: wetenschap met effect*. Den Haag: Boom Lemma.
- Verschuren, P.J.M. (2011). Onderzoek in het hbo-onderwijs: voldoende doordacht, wetenschappelijk, verantwoord? *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 29(3), 133-149.